

VOJENSKÁ SLUŽBA A PROFESIONALIZACE ARMÁDY

Vojenská služba je ve všech armádách světa strukturována. Struktury zahrnují různé druhy a typy vojenské služby a jejich varianty. Ty se v jednotlivých armádách podstatně liší v závislosti na historických a aktuálních podmínkách. Vojenská služba zahrnuje v každé armádě nejméně dva druhy vojenské služby a několik dalších typů vojenské služby.

Základními druhy vojenské služby jsou:

- **Povinná vojenská služba**, stanovená na základě branného zákona k všeobecné nebo částečné branné povinnosti. Ta se dělí na pravidelnou, nebo miliční vojenskou službu. Miliční služba může být pohotovostní (prodloužením závazku k činné službě se zkracuje nebo ruší povinnost k záložní službě), nebo stálá (po ukončení základní vojenské služby trvá až do stanovené věkové hranice).

- **Dobrovolná vojenská služba**, tj. služba vojáka z povolání za plat na základě uzavřené smlouvy. Ta může být na dobu určitou (na dobu krátkou – 3 až 11 let, na dobu delší – 12 až 15 let), dále na dobu neurčitou (s počátečním zámyslem vykonávat ji jako podstatnou část životní dráhy, výjimečně jako celoživotní povolání), nebo ještě miliční (za podmínek stanovených smlouvou).

- **Záložní vojenská služba**, jež se většinou rozčleňuje na **povinnou** (vykonávaná po skončení povinné základní vojenské činné služby až do stanovené věkové hranice), nebo **dobrovolnou**, která je vykonávaná po odchodu z vojenské činné služby na základě uzavřené smlouvy, či vykonávaná jako jediný druh vojenské služby po dobu určitou nebo do stanovené věkové hranice.

Mezi jednotlivými druhy typu a podtypu vojenské služby vzniká v ozbrojených silách svébytná matice vztahů, která umožňuje optimalizovat strukturu vojenské služby podle aktuálních podmínek, zejména ji dlouhodobě nebo krátkodobě (i na jeden rok) přizpůsobovat demografickému vývoji, ekonomické a vojenskopolitické situaci, záměrnostem a potřebám doplňování ozbrojených sil. Vzhledem k vazbám nelze ze systému vojenské služby vytrhovat jeho jednotlivé části a posuzovat je samostatně.

Systém vojenské služby musí zabezpečovat potřeby mírového i válečného doplňování ozbrojených sil. Zákonodárství většiny států (včetně států s dobrovolnou vojenskou službou) dává proto možnost zavést všeobecnou brannou povinnost při vyhlášení stavu národního ohrožení nebo nouze k zabezpečení válečného doplňování. K zabezpečení mírového doplňování ozbrojených sil při vzniku zvýšeného ohrožení se

zpravidla dává hlavě státu možnost povolání zálohy k vojenské činné službě bez předchozího vyhlášení stavu národního ohrožení nebo stavu národní nouze. Maximální počet povolávaných osob a maximální doba jejich povolání jsou stanoveny zákonem.

Systém vojenské služby je v řadě armád pružný a umožňuje do určité míry volit druh a typ vojenské činné služby, např.:

- prodloužením základní vojenské činné služby dosáhnout zkrácení záložní služby nebo se závazku k záložní službě zcela zprostit,
- prodloužením závazku k záložní službě dosáhnout zkrácené délky základní služby,
- absolvovat vojenskou přípravu v průběhu studia na civilní vysoké škole a vykonávat pouze záložní vojenskou službu.

Struktura vojenské služby v každé armádě vychází ze společenských podmínek a národních tradic. Je nepřenositelná v prostoru i čase do jiných společenských podmínek.

Pro dobrovolnou vojenskou službu má rozhodující význam motivace. Významnými motivačními prvky jsou společenské postavení vojáka, možnost seberealizace, finanční ohodnocení, perspektiva osobního růstu a uplatnění v civilním životě po odchodu z armády, vysoká úroveň zabezpečení kulturních, sociálních a materiálních podmínek života vojáků a jejich rodinných příslušníků aj.

Identifikace potřeb armády

Z hlediska postupného přechodu k dobrovolnické armádě bude i v ČSA účelné kategorizovat potřeby pro doplňování ozbrojených sil s přihlédnutím k zahraničním zkušenostem.

Pro doplňování ozbrojených sil budou potřebné tyto kategorie vojáků:

- mužstvo (vojini, členové družstev, osádek, počet jednotlivých druhů vojsk a služeb),
- poddůstojníci (specialisté, velitelé družstev, v některých armádách až zástupci velitelů čet),
- praporčíci (specialisté a náčelníci určitých úseků týlových služeb a zabezpečení armády, zástupci velitelů čet, někde až velitelé čet),
- důstojníci (tato kategorie je bohatě členěna jak horizontálně – podle druhů ozbrojených sil, služebních profesních kariér, funkčních oblastí aj. i vertikálně – podle stupňů velení: jednotka, útvar, svazek, svaz, centrální orgány druhu ozbrojených sil, koaličních ozbrojených sil, podpůrně i v jiných rozměrech, např. podle délky smluvního závazku k vojenské činné službě).

Při této kategorizaci pro každou dobrovolnickou armádu obecně platí, že obtížnost doplňování ozbrojených sil se zvyšuje se snižováním úrovně kategorie vojáků. V ekonomicky nejvyspělejších státech se daří doplňovat ozbrojené síly důstojníky bez větších potíží, doplňování praporčíků může v určitých obdobích působit problémy, doplňování poddůstojníků je většinou vážným problémem a doplňování mužstvem je ve všech armádách (s výjimkou USA) trvale neuspokojivé. Nemožnost zabezpečit doplňování armády mužstvem na základě dobrovolné vojenské služby se řeší převážně uzákoněním částečné branné povinnosti. Pro zlepšení situace se v jednotlivých armádách vytvářejí složité systémy motivace, hmotné zainteresovanosti a zvyšování přitažlivosti vojenské činné služby pro všechny kategorie vojáků.

Ve výstavbě ČSA bude vhodné realizovat postupný přechod na dobrovolnickou armádu směrem od nejvyšší kategorie k nejnižší. Varianty řešení je potřebné nejprve prověřit v praxi a teprve po prokázání jejich životaschopnosti přikročit k omezování nebo zrušení všeobecné branné povinnosti.

Identifikace zdrojů doplňování armády

Možné zdroje doplňování dobrovolnické armády pro jednotlivé kategorie vojáků představují:

- občané se základním nebo nedokončeným středním vzděláním (nekvalifikovaní nebo vyučení v oboru),
- absolventi středních všeobecně vzdělávacích nebo odborných škol,
- absolventi vysokých škol,
- vojáci v záloze,
- ženy (v některých armádách jsou zařazovány i na funkce u bojových jednotek, množství vojáků z povolání je v řadě armád několiknásobně větší než v ČSA).

Schopnost mobilizovat tyto potenciální zdroje a efektivně jich využít v průběhu vojenské činné služby bude záviset na systémově pojatých a synergicky působících opatřeních. Předpokladem efektivnosti systému opatření je:

- dostatečné odhodlání obyvatelstva bránit dominantní hodnoty společnosti,
- přiměřená společenská prestiž a přitažlivost vojenské služby a přiměřené společenské postavení vojáků,
- znalost společenské situace zejména demografického vývoje, vývoje zaměstnanosti, hmotných a duchovních podmínek života a motivace jednotlivých kategorií obyvatelstva (např. poskytování stipendií posluchačům vysokých škol, kteří podepíší závazek k vojenské činné službě po skončení studia),
- zabezpečení životní perspektivy a snadného obousměrného přechodu mezi civilní a vojenskou životní dráhou v různých kritických bodech služební kariéry,
- demokratizace a humanizace vojenské služby, dobré pracovní a životní podmínky i pro rodinné příslušníky, adekvátní kompenzace těžkosti vojenské služby.

V některých armádách rozvíjejí činnost náborová střediska ozbrojených sil, která efektivně využívají znalosti společenských podmínek pro zainterесování občanů na vojenské činné službě.

Služební kariéra vojáka z povolání

Rozhodování občana o vlastní životní dráze a vhodnosti zařadit do ní krátkodobě nebo dlouhodobě vojenskou činnou službu usnadňuje definování služebních kariér pro různé vojenské profese. Velmi rozmanité druhy služebních kariér pro různé kategorie vojáků z povolání vykazují tyto společné rysy:

- jasně, srozumitelně a jednoznačně definují podmínky, (zpravidla věk, vzdělání a praxi) pro jednotlivá možná místa vstupu do služební kariéry;
- v každé služební kariéře jsou definovány kritické body, spojené zpravidla s dosažením fyzického věku a dovršením určitého počtu služebních let; předem jsou jednoznačně definovány podmínky, které musí voják splnit (např. úspěšný průběh dosavadní služby, dosažení vyššího stupně vzdělání, prodloužení závazku k činné službě), aby mohl kritický bod překonat, tzn. být ustanoven do vyšší funkce a povýšen

do vyšší vojenské hodnosti; ozbrojené síly vytvářejí potřebné předpoklady pro jejich splnění, zejména jsou schopny zajistit právě v době dosažení kritického bodu vzdělání, které je v dané profesi předepsáno pro vyšší funkci a hodnost. Vojáci, kteří kritický bod služební kariéry nepřekonají, zpravidla setrvávají na zastávané funkci v přiznané vojenské hodnosti, výjimečně musí z armády odejít – služební kariéra dává „naději všem“, mohou se v ní výhodně uplatnit i vojáci se smluvními závazky na krátkou dobu, zabezpečuje vzdělání a kvalifikaci pro úspěšný přechod na civilní životní dráhu aj.

Systém vojenského vzdělávání

Systém vojenského vzdělávání je jedním z nejdůležitějších prvků doplňování profesionální armády důstojníky. Je výrazně orientován na maximální mobilizaci potenciálních zdrojů doplňování dobrovolnické armády, jejich efektivní využití v průběhu vojenské činné služby a na vytváření předpokladu pro jejich úspěšný návrat na civilní životní dráhu.

Při projektování nového systému vojenského vzdělávání v ČSA bude účelné analyzovat podrobněji zejména následující charakteristické rysy vzdělávacích soustav moderních dobrovolnických armád:

- systém vojenského vzdělávání ozbrojených sil zahrnuje soustavu vojenského školství, systém vzdělávání na civilních vysokých školách a mimoškolské vzdělávání,
- pojetí soustavy vojenského školství vychází se specifického nezastupitelného poslání ozbrojených sil, kterým je vedení ozbrojeného zápasu, především vedení operací a bojů; soustava vojenského školství je proto převážně nebo výlučně orientovaná na přípravu velitelů a důstojníků štábů pro jednotlivé stupně velení; ostatní funkce v ozbrojených silách jsou považovány za analogy funkcí civilní státní správy (např. funkce ekonomické, technické, sociální, v oblasti zdravotnictví aj.); příprava specialistů těchto profesí a potřebné doplňování znalostí velitelů a štábních důstojníků v těchto speciálních oblastech jsou prováděny různými formami studia na civilních vysokých školách; přijetí absolventa civilní školy za důstojníka v činné službě a jeho zařazení na funkci analogickou civilní právě pak vyžaduje pouze krátkodobé školení na vojenské škole (zpravidla v trvání do 6 měsíců),
- se zvyšováním stupně velení klesá podíl vojenské školské soustavy na vzdělávání a vzrůstá podíl vzdělávání na civilních školách a v různých mimoškolských vzdělávacích institucích (např. manažerské a podnikatelské školy),
- oborovému pojetí studia (přesnému vymezení studijních směrů, oborů a specializací) je nadřazeno pojetí funkční a účelové; cílem studia je připravit důstojníka pro výkon funkce na konkrétním stupni velení; speciální znalosti potřebné pro specifickou variantu této funkce jsou doplňovány ve specializačních kurzech (např. absolvent důstojnické školy získává vzdělání pro zastávání funkce velitele čety, velitelem tankové, spojovací nebo ženijní čety se stává až po ukončení specializačního kursu),
- soustava vojenského školství vytváří pružný organizační systém, který je schopen zabezpečit poskytnutí vzdělání příslušné úrovně a příslušného zaměření všem důstojníkům, kteří právě dospěli do kritického bodu služební kariéry; pro přípravu důstojníků a generálů na nejvyšší funkce státní správy se vytvářejí pružné systémy typu „**vysoké vojenské učení**“, které jsou schopné vytvořit účelovou formu studia se specifickými učebními plány a programy na požádání i pro malý počet posluchačů).

V rozmanitosti systémů vojenského vzdělávání jednotlivých armád je možné identifikovat dvě rozdílné krajní tendence.

„Koncepce velkorysého investování pro budoucnost ex ante“ poskytuje uchazeči před ustanovením do první velitelské funkce velitele čety a jmenování do základní důstojnické hodnosti poručíka úplné vysokoškolské vzdělání civilní i vojenské. Tato investice umožňuje organizovat jeho další přípravu na ustanovení do vyšších funkcí a jmenování do vyšších hodností v kritických bodech služební kariéry pouze formou krátkodobého (týdny, maximálně měsíce) studia (postgraduální studium, zdokonalovací a specializační kursy). Značná rizika spojená s tímto přístupem se omezují náročným výběrem uchazečů a vyřazováním posluchačů neschopných složit předepsané zkoušky již v počátečních etapách studia.

„Koncepce opatrného přístupu a investování až ex post“ poskytuje uchazeči jen nejnужnější znalosti potřebné pro zastávání funkce velitele čety. Absolvent studia je zařazen na funkci zástupce velitele (jen výjimečně velitele) čety a jmenován do hodnosti praporčíka nebo podporučíka. Uchazeči, kteří prakticky prokázali schopnost velet jednotce a všestranně se osvědčili ve výkonu funkce, jsou vysíláni do kandidátské vojenské školy. Po jejím absolvování jsou ustanoveni do funkce velitele čety a jmenování do hodnosti poručíka. Specializace pro určitý druh vojska se poskytuje až v následném specializačním kursu. Vojenské a civilní vysokoškolské vzdělání je poskytováno až v určitých kritických bodech služební kariéry.

Vojenský výcvik

Základním prvkem systému doplňování dobrovolnické armády mužstvem a poddůstojníky je vojenský výcvik. Zahraniční zkušenosti potvrzují, že požadavky základního výcviku vojína je možné splnit v průběhu jednoho, maximálně tří měsíců. Výcvik specialistů navazující na základní vojenský výcvik trvá zpravidla 3 až 5 měsíců, jen v několika málo nejnáročnějších specializacích je delší.

Vzhledem k nepřetržitosti náboru a z důvodů zabezpečení vysoké efektivnosti vojenského výcviku zřídily některé armády speciální výcviková střediska druhů ozbrojených sil, která jsou podřízena velitelstvím výcviku. Výcvikové středisko je schopno na základě požadavku zabezpečit výcvik jednotlivce, družstva, čety, roty, praporu, pluku a brigády a výcvik velitelů a štábů svazků a svazů.

Součástí vojenského výcviku (zpravidla jeho završením) je prověření efektivnosti výcviku a sladění bojové činnosti ve dvoustranném cvičení s vojsky (zatím do stupně brigády). „Nepřítel“ potřebné úrovně představují vojska výcvikového střediska, která jsou vycvičena ve vedení operací a bojů podle vojenské doktríny, operačních a bojových řádů armád potenciálního nepřítele. Automatizovaný výcvikový systém umožňuje vyhodnocovat průběh boje v reálném čase, stanovit stupeň vycvičenosti a bojovou efektivnost cvičících vojsk a připravit programy pro výcvik vojsk a zdokonalovací výcvik velitelů a štábů ve stálých posádkách. Pro snížení nákladů na výcvik zapojuje výcvikové středisko cvičícím vojskům jejich organické těžké zbraně (tanky, bojová vozidla pěchoty aj.), které není nutné do výcvikového prostoru ze stálých posádek přesunovat.

Přitažlivost vojenské činné služby z povolání na úrovni mužstva a poddůstojníků je podporována rozsáhlým komplexním programem demokratizace a humanizace vojenské služby, platovým ohodnocením, reálnou kompenzací všech nevýhod a těžkostí vojenské služby a zajištěním příznivých podmínek pro normální život vojáků a jejich rodin. Program sleduje cíl, aby vojáci této kategorie prodlužovali svůj závazek k vojenské činné službě a nejschopnější z nich usilovali o přechod do vyšších kategorií.

Záložní vojenská služba

Vojáci v záloze jsou nejkvalitnějším a jediným pohotovým zdrojem válečného doplňování dobrovolnických armád. Zavedení částečné nebo všeobecné branné povinnosti až s vyhlášením stavu národního ohrožení nebo národní nouze znamená v dobrovolnických armádách mobilizaci zdrojů, které nejsou vycvičeny a jejichž příprava k bojové činnosti si vyžádá určitý čas a úsilí. Z tohoto důvodu je přípravě záloh věnována ve všech dobrovolnických armádách mimořádná pozornost.

Vedle obecně rozšířeného systému výcviku záloh jejich periodickým povoláváním na vojenská cvičení do dosažení stanovené věkové hranice se používají i systémy intenzivního výcviku záloh a průběhu časově omezené záložní vojenské služby. Mezi nejpropracovanější patří v tomto směru systém výcviku záloh pozemního vojska armády USA.

Studenti civilních vysokých škol mají možnost absolvovat v průběhu řádného studia 2 až 4letý vojenský výcvik organizovaný výcvikovým velitelstvím. Po podepsání závazku k záložní vojenské službě (v případě dvouletého výcviku na 6 let, při čtyřletém výcviku na 8 let) a složení zkoušek se stávají důstojníky v záloze a jsou jmenováni do hodnosti poručíka. Záložní služba v Národní gardě nebo zálohách pozemního vojska zahrnuje každý měsíc cvičení v trvání 2 dnů (víkend) a každý rok zdokonalovací výcvik v trvání 14 dnů po celou dobu závazku k záložní vojenské službě. Záložní důstojník má možnost přejít kdykoli do vojenské činné služby a podepsáním závazku na nejméně tři roky zrušit svůj závazek k záložní vojenské službě. Zájem o záložní vojenskou službu je podporován silnými motivačními prvky (např. stipendium po dobu vysokoškolského studia, plat za záložní službu, úhradu nákladů spojených s výcvikem).

Postupný přechod ČSA na dobrovolnický typ armády by přinesl mnoho kvalitativně nových problémů, které v ČSA nebyly dosud nikdy řešeny. Předpokladem jejich úspěšného řešení je:

- **podrobná analýza potřeb naší armády, zdrojů jejich pokrytí a společenských podmínek, které ovlivní využitelnost těchto zdrojů,**
- **kategorizace potřeb mírového a válečného doplňování armády, zpracování koncepcí vzdělávání, výcviku a vypracování systému sociálních opatření k realizaci programu,**
- **postupné ověřování životaschopnosti a efektivnosti jednotlivých koncepcí a jejich postupná integrace do jednotného systému personální výstavby,**
- **provádění úprav branného zákona až na základě ověření správné a spolehlivé funkce systému v praxi.**